

УДК 37.015 ББК 74.57

О.М. Романюк
м. Вінниця, Україна

РОЗВИТОК ЗДІБНОСТЕЙ І НАХИЛІВ СТУДЕНТІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Актуальність проблеми. Як зробити кожне заняття цікавим, захоплюючим? Як розвивати розумову активність студентів, пізнавальний інтерес? Які педагогічні технології дозволяють дати знання, які викладач оцінить позитивно? Над цими питаннями працювали, працюють і працюватимуть багато педагогів. Існує безліч різноманітних прийомів організації навчального процесу, які допомагають студентам проявити свої здібності. Один із них – **інтерактивні методи навчання.**

Мета і завдання статті. Здійснити аналіз інтерактивних методів навчання як складової частини інноваційних технологій. Спираючись на власний педагогічний досвід і вирішення проблеми активізації творчого потенціалу студентів і формування їх цілісної особистості з чіткою громадянською позицією, схарактеризувати переваги та труднощі запровадження інновацій у педагогічному процесі.

Інтерактивне навчання – один із прийомів інноваційних підходів до пізнавальної діяльності студентів; спосіб пізнання, заснований на діалогових формах взаємодії учасників освітнього процесу: навчання, занурене у спілкування, у ході якого у студентів формуються навички спільної діяльності. Це метод, за якого «всі навчають і кожен навчає всіх».

Зберігаючи кінцеву мету й основний зміст освітнього процесу, інтерактивне навчання змінює звичні трансляючі форми на діалогові, засновані на взаєморозумінні і взаємодії. Це – співнавчання, взаємонавчання, де студенти та викладач є рівнозначними, рівноправними суб'єктами навчання. Педагог виступає у ролі організатора навчального процесу. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, спільне розв'язання проблем, можливість висловити та довести свою думку. У системі інтерактивного навчання використовується робота у великих і малих групах, парах, трійках, четвірках і так далі. Групова форма навчання одночасно вирішує три основні завдання:

- конкретно-пізнавальне, яке пов'язане з безпосередньою навчальною ситуацією;
- комунікативно-розвиваюче, в процесі якого виробляються основні навички спілкування у середині групи та поза її межами;
- соціально-орієнтаційне, виховуючи громадянські якості, необхідні для адекватної соціалізації у суспільстві.

Педагогічна майстерність перш за все пов'язана з особою педагога, з комплексом якостей, які сприяють забезпеченню високого рівня самореалізації професійної діяльності. Набір якостей учителя-професіонала, що допомагають йому знаходитись на високому творчому рівні, достатньо широкий. Найважливішими з них є громадянськість і патріотизм, гуманізм та інтелігентність, висока духовна культура і відповідальність, працьовитість і працездатність.

Головні якості педагога-майстра: любов до дітей та вміння спілкуватися з людьми.

Любов до історії, повага до минулого народжується не тільки під час вивчення історії, літератури, культурології та інших предметів шкільного компоненту. Широкий спектр виховної роботи дає велику можливість поглиблювати знання дітей, здійснювати індивідуальний підхід і розкривати таланти молодого покоління.

Під час інтерактивних занять студенти навчаються бути демократичними, вивчають і застосовують правила спілкування з іншими людьми, практично мислять і знаходять консенсус із співрозмовником. Національний тренінг-центр (США, штат Меріленд) провів дослідження, результати яких відобразили в схемі, що має назву «Піраміда навчання»:

- лекція – 5% засвоєння;
- читання – 10%;

- відео/аудіо – 20%;
- демонстрація – 30%;
- робота у дискусійних групах – 50%;
- практика через дію – 75%;
- навчання інших – 90% засвоєння.

Ефективним методом, який використовується мною на заняттях з історії, культурології, є **«мозковий штурм»**. Основним правилом цього методу є: висловив свою думку – вислухай думку іншого. Основний наголос робиться на кількості висловлених ідей. Філософською основою «мозкового штурму» є положення про те, що кількість породжує якість. Отже, це метод генерації ідей. Такий прийом застосовують, як індивідуально, так і у складі групи. Головна мета використання «мозкового штурму» – нічим не обмежене висловлювання ідей усіма членами групи, коли учасники можуть пропонувати будь-яку думку.

Зазвичай, використовуємо на заняттях «мозковий штурм» для досягнення прогресу у вирішенні проблемних питань, якщо традиційні методи загнали її вирішення у глухий кут. Саме тоді розвивається здатність творчо мислити. Наприклад, такі проблемні питання, як причини та наслідки голодомору 1932 – 1933 років в Україні; причини поразок Червоної Армії на початку Великої Вітчизняної війни; причини виникнення колабораціонізму під час війни. Саме такі питання потребують не тільки володіння конкретним історичним матеріалом, але й умінням працювати з історичними джерелами, аналізувати певну історичну ситуацію, давати об'єктивну оцінку подіям, ураховуючи суб'єктивні обставини учасників тих подій; толерантно ставитися до минулого та поважати думки співрозмовників.

Бернард Шоу сказав: «Щоб нормально зростати, дитині потрібна любов, упевненість у своїх силах, у значущості і цінності для нас, дорослих». Під час виконання **творчих завдань** від студентів учитель очікує не тільки правильну відповідь, а ще й логічність міркувань, творчий підхід, нетрадиційність мислення.

Тому мета творчих завдань набуває особливого значення, адже такі завдання дають можливість людині підкреслити свою особливість та індивідуальність, розкрити таланти, підвищити власну самооцінку.

Однією з форм роботи на заняттях з історії є **аналіз історичної ситуації**. Для аналізу певної ситуації нам необхідно звертати увагу на такі основні моменти:

Факти. Що відбулося? Хто є учасником події? Які факти є важливими? Які є другорядними?

Проблеми. Якщо у даній історичній ситуації був конфлікт, то у чому він полягав? Яке питання ми маємо вирішити для розв'язання ситуації?

Аргументи. Якими є ваші аргументи на захист кожної зі сторін даної ситуації?

Рішення. Яким буде ваше рішення? Якими є причини вашого рішення? **Метод зіткнення поглядів** – **дискусія** великою мірою сприяє розвитку мислення, дає можливість визначити власну позицію, формує навички обстоювання своєї думки, активізує пізнання, викликає в учнів особливий інтерес. Погляди, переконання, народжені у дискусії, є найбільш тривалими і стійкими. Такі погляди стають власними, як наслідок – студенти обстоюють їх з усією наполегливістю. На нашу думку, є дуже важливим дати можливість висловитись усім учням, навіть тим, навчальні досягнення яких знаходяться на початковому рівні. Акцентуємо увагу на тому, що студенти мають право на існування власної думки, а для того, щоб думка була почута, її потрібно висловити, аргументувати і зробити висновок.

На заняттях з історії студентам подобається сперечатися, обстоювати власну точку зору, робити висновки, оскільки всім надається можливість підвищити власну самооцінку, завоювати авторитет у колективі. Метод, що вчить мислити, спонукає молодь самостійно працювати, не користуватися готовими фразами, чужими результатами досліджень. Окрім того, ми застосовуємо дискусію на семінарах з метою залучення вихованців до групової роботи; створення в аудиторії сприятливого клімату для праці, визначення рівня знань студентів з різних питань, стимулювання розумової праці та взаємодії студентів упродовж усього заняття, підтримки навчального ентузіазму. Перевагами дискусії є те, що надається

можливість залучити до навчального процесу всіх студентів, без винятку; дає учасникам змогу вирішити незрозумілі питання, пов'язані з навчальним матеріалом; застосовувати колективні знання і досвід групи як джерело знань; учить студентів скеровувати свою незгоду з певною думкою, а не проти особи, яка цю думку висловила.

Відомий швейцарський педагог XX століття А. Фар'єр написав легенду про те, як люди створили школу за нашіптуванням диявола: «...Дитина любить говорити – її змусили мовчати. Дитина прагне зрозуміти – її змусили завчати напам'ять. Дитина сама б хотіла шукати знань – їй усе дають у готовому вигляді...» Для того, щоб сучасна освіта не була схожа на школу з легенди, педагогу потрібно робити наголос на розвитку розумових здібностей, активності думки та постійному пошуку.

Метод **«ажурна пилка»** дозволяє працювати всім студентам разом, щоб за короткий проміжок часу опрацювати значну кількість інформації, а також допомогти один одному вчитися навчаючи інших. Для того, щоб застосувати даний метод потрібно створити «домашні групи», які діляться домашньою інформацією з іншими групами та вивчають нову. Студенти не тільки знайомляться з новим матеріалом а й поглиблюють свої знання за допомогою додаткової інформації, яку повідомили одногрупники.

Нині широко використовується у різних сферах **метод проектів**. У перекладі з латинської мови слово «проект» означає попередній задум, план, тощо.

Мета проекту – це розвиток образного мислення, вміння студентів бачити тему ширше, глибше, тобто розвивати їх інтерес, спонукати до пошуку інформації й оригінальних методів оформлення роботи. Почати можна з роботи над проектом у групі, де після визначення теми, кожен слухач знаходить для себе те, що йому цікаве: хтось підбирає інформаційний матеріал, інший оформляє, третій готує представлення проекту, роль педагога - консулювати, навчати послідовності, естетиці оформлення і корегувати

чіткість викладу матеріалу. Зауважимо, що існує декілька класифікацій проектів, зокрема проект може бути:

- довгостроковим (півріччя, рік);
- середньої тривалості (один-два місяці);
- короткотерміновим (від одного уроку до декількох тижнів).

За кількістю учасників:

- індивідуальний;
- груповий;
- колективний.

За видом діяльності:

- творчі (театральна постановка, створення сайту, буклет і так далі);
- інформаційні (збір інформації у ЗМІ, анкетування, публікації);
- дослідницький (актуальність дослідження, аргументація наукової точки зору, висунення гіпотез, вирішення проблем і висновки).

Проекти потребують захисту, а це означає, що студенти мають чітко формулювати свої думки, обстоювати їх, а саме головне – володіти інформацією щодо теми проекту. Захист проекту є також прикладом інтерактивного навчання, адже його основою є співпраця і співнавчання.

Наприклад, робота моїх студентів над проектами **«Історія рідного коледжу»**, **«Українці за кордоном»**, **«Дивовижна Україна»**, **«Гармонія із минулим»** ставить учасників роботи над проектом у такі умови, коли не навчитися новому практично неможливо. Історія вивчається за допомогою творчого пошуку, через нові реалії дійсності.

Нетрадиційні заняття створюють найкращі умови для розвитку творчого потенціалу молоді. У своїй діяльності ми практикуємо семінар-дослідження, конференцію, гру, змагання, консультацію, ток-шоу, екскурсію... Сучасність ставить перед педагогічною освітою особливі завдання і, в першу чергу, ставить завдання підготовки педагога-майстра, педагога-гуманіста. Модель учителя XXI століття передбачає передусім професійну, компетентну, таку, що творчо розвивається особистість, у якій переважають духовно-етичні, гуманні якості.

Учитель-гуманіст має свій гуманістичний почерк педагогічної діяльності, уміє ставити і вирішувати завдання гуманного виховання, встановлювати демократичний стиль взаємин із студентами, організовувати спільний пошук цінностей і норм поведінки.

Якби не мінявся час, установки і віяння, завжди буде потрібний педагог-майстер. У сучасних умовах усе більше з'являється викладачів-експериментаторів, дослідників, творчо працюючих педагогів. Це фахівці вищої кваліфікації, високої культури, розробники авторських програм, що володіють альтернативними педагогічними технологіями, індивідуальним стилем роботи, найповніше реалізують свій творчий потенціал, досягають високих результатів у навчанні і вихованні, розвитку підростаючих поколінь.

Наші студенти є учасниками та призерами предметних олімпіад, різноманітних конкурсів: «Об'єднаймося, браття українці», «Хто для мене Іван Мазепа», призерами захисту наукових робіт у Малій академії наук, студентами історичних факультетів педагогічних університетів, моїми колегами... юнацькі роки – тривалий і досить вагомий період у житті людини. Сучасність диктує свої вимоги: найактуальнішим питанням вищої школи є розвиток особистості студентів, їхнього творчого потенціалу.

Тому, як на заняттях, так і у позакласному житті, студенти мають можливість здобути нові знання, жити свідомим і відповідальним життям, готуватися бути гідними громадянами України, бути розвинутими, цікавими, комунікабельними, освіченими людьми. Участь, перемоги у конкурсах є можливістю реалізувати себе, вчитися перемагати, знаходити товаришів.

Кожне заняття викладача – це подорож у світ науки, відкриттів і знахідок. Потрібно знайти вірний шлях до серця підлітка, відкрити в студентах приховані скарби духовного світу, вселити віру у власні сили, впевненість у собі. Саме інтерактивні методи є тим ґрунтом, який дозволить вирішити питання творчого потенціалу дітей, активності у процесі пізнання, додасть сил тим дітям, хто вже зневірився у собі.

У наш час, коли світ навколо стрімко змінюється з такою ж швидкістю змінюється освіта. Для того, щоб бути гарним викладачем, сучасною освіченою людиною, прикладом для своїх вихованців і власних дітей, необхідно жити за принципом, який виклав Льюїс Керрол у творі «Аліса у країні Чудес»: «Доводиться бігти з усіх ніг лише для того, щоб залишитися на тому самому місці. Якщо хочеш потрапити в інше місце, потрібно бігти вдвічі швидше...»

Людям подобається займатися справами, які примушують їх переживати приємні емоції. І навпаки, чим більше негативу пов'язано з конкретною дією, тим менше бажання її виконувати. Відповідно, негативні переживання стосовно навчання відбивають бажання вчитися. Тому не потрібно використовувати у своїй педагогічній діяльності шкідливі поради, які прийнято вважати за корисні.

«Правило» №1. Кожна дитина народжується ледарем. Якщо її не примушувати до праці, вона ніколи не проявить ініціативу.

«Правило» №2. Дитина має бути слухняною. Якщо дитина не слухається, необхідно добитися її слухняності.

«Правило» №3. Кращий спосіб відучити дитину від небажаної поведінки – це покарання і позбавлення.

«Правило» №4. Капризами дитини потрібно нехтувати. Якщо дитина вередує, йдучи проти вашої волі, то вона... просто вередує.

«Правило» №5. Завдання педагогів і батьків – застерегти дитину від помилок. Якщо дитина щось робить неправильно, краще повідомити їй про це заздалегідь.

«Правило» №6. Тільки високі вимоги зроблять з дитини справжню людину. Потрібно всіма силами добиватися, щоб вона була чесною, слухняною, розумною, цілеспрямованою.

Усі ці «правила» настільки могутні, що застосування навіть одного з них дає стабільний надійний результат у вихованні ледаря. Якщо наполегливо впроваджувати весь список, успіх у справі знищення в дитині власної особистості нам гарантований.

Висновки. Використання інтерактивних методів як складової частини інноваційних технологій навчального процесу, дозволяє:

- залучити до роботи практично кожного студента;
- збагатити заняття різноманітними матеріалами;
- розширити можливості варіювання різноманітними формами взаємодії викладача та студента;
- ефективно використовувати час заняття.

А це, в свою чергу, неодмінно призведе до підвищення пізнавальної активності, **активізації прояву творчого потенціалу та формування особистості** студентів на заняттях з історії та до зростання інтересу до навчання.

Проте, слід пам'ятати: необдумане і методично необґрунтоване використання інтерактивних методів навчання на уроках здатне зашкодити навчальному процесу і призвести до небажаних наслідків.

...Без маленьких зірок не буде зоряної краси нічного неба. Мудреці кажуть, що їх мерехтіння є відлунням горіння людської душі на землі. І чим ця душа добріша, тим яскравіше те світло. Саме таких зірок-свічок ми спостерігаємо на небосхилі рідного коледжу, серед своїх студентів. Кожного з них, незважаючи на вік, стать, обрану спеціальність, об'єднує одна загальна риса – пристрасть! Пристрасть до навчання – внутрішнє горіння душі. А без неї, як відомо, людина не горить, а тліє. Свічка від диму ніколи не запалає, а лише від вогню!

Хто знає як складуться долі наших студентів, але в одному можна бути впевненим: зерна добра і краси, бажання зрозуміти інших, відчуття чужої радості і біду проростуть у їхніх душах, а про свій рідний коледж вони скажуть: «Тут не тільки добре навчають, а ще люблять і поважають дитину»!

Література:

1. Мартинець А. М. Нові педагогічні технології: інтерактивне навчання / А. М. Мартинець // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. — 2003. — № 7/8. — С. 28-31.
2. Меркулова Т. К. Інтерактивні та творчі завдання під час навчання неособових форм дієслова / Т.К. Меркулова // Англ. мова та л-ра. — 2005. — № 8. — С. 2-5.
3. Мільто Л.О. Методика розв'язання педагогічних задач / Л.О. Мільто: Сум. держ. пед. ун-т ім. А.С.Макаренка.-Суми ВВП «Мрія-1 ЛТД», 2000.-131с.
4. Міхневич І. Правознавство. Використання інтерактивних технологій у сучасній українській школі: [На прикл. уроків з правознав. у 9 кл.] / І. Міхневич // Історія України. — 2005. — Січ. (№ 3). — С. 23-24.
5. Мудрість учиння: Кроки до успіху / Упорядник: Г.С. Сазоненко.- К.: Магістр S, 1999.-104 с.
6. Нестеренко Т. Методика групового інтерактивного навчання на уроках історії та правознавства / Т. Нестеренко, О. Богданова// Історія України. —2003. —Квіт. (№ 13). — С. 18-21.
7. Нісімчук А.С. Педагогічна технологія: Підручник для підготовки бакалаврів / А.С. Нісімчук, О.С. Падалка, І.О. Смолюк.-К.: Четверта хвиля, 2003.-164 с.
8. Нісімчук А.С. Сучасні педагогічні технології: Навчальний посібник / А.С. Нісімчук, О.С. Падалка, О.Т. Шпак.- К.: Просвіта, 2000.-367 с.
9. Нові технології навчання і виховання у сучасній зарубіжній школі: Тези наук. семінару / Акад. пед. наук України. Ін-т педагогіки АПН України: За загальною ред. Б.Ф. Мельниченка.-К., 1994.-82 с.
10. Огнев'юк В.О. Принцип модульності в історії освіти. ч.1 / В.О. Огнев'юк, А.В. Фурман. К.- 1995.-84 с.
11. Одогова Н. Н. Використання інтерактивних завдань для активізації граматичних структур: [10 кл.] / Н. Н. Одогова, Т. К. Меркулова // Англ. мова та л-ра. — 2003. — № 19/21. —С. 6-9.
12. Оржеховська В.М. Использование интерактивных технологий в превентивном воспитании детей и молодежи: (Учеб.-метод. пособие) / В.М. Оржеховська, Т.Е. Федорченко; ЮНЕСКО. Кафедра превентивного образования и соц. политики.-К. 2005.-129 с.
13. Освітні технології: Навч.-метод. посіб./ О.М.Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За ред. О.М. Пехоти.- К.: А.С.К., 2004.-225 с.
14. Перспективні освітні технології: Наук.-метод. посіб. / А.М. Алексюк та ін.; За ред. Г.С. Сазоненко.- К.: Гопак, 2000.-559
15. Перспективні освітні технології в шкільній освіті: Навч. посіб. / С.П. Бондар, Л.Л. Момонт, Л.А. Ліпова, М.І. Головка; За ред. С.П. Бондар: Інститут педагогіки АПН України. - Рівне: Ред.- видавництво «Тетіс» Міжнар. ун-ту «РЕГІ» ім акад. С.Дем'янчука, 2003.-197 с.
16. Перспективні освітні технології: Наук.-метод. посіб. / А.М. Алексюк та ін.; За ред. Г.С. Сазоненко.- К.: Гопак, 2000.-559 с.

17. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; За ред. О. І. Пометун. — К.: В.С.К., 2003. — 192 с: іл.
18. Пометун О. Інтерактивні технології навчання /О. Пометун, Л. Пироженко // Освіт, дайджест: Акцент-панорама. — 2003. — № 2. — С. 78-87. —Бібліогр.: 18 назв; Відкритий урок: розробки, технології, досвід. — 2003. — № 3/4. — С. 19-28.
19. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання / Г,О. Сиротенко.-Х: Видав. група «Основа», 2003.- 80 с.
20. Сорока Г.І. Сучасні виховні системи та технології: навч.-метод. посіб. для кер. шк., учителів клас. кер., вихователів, слухачів ІПО / Г.Г. Сорока.- Х.: Ранок, 2002. —128 с.

У статті охарактеризовано історико-педагогічні засади вирішення проблеми активізації навчального процесу за допомогою інтерактивних методів навчання. Визначено основні методи, за допомогою яких підвищується рівень пізнавальної діяльності студентів. Сформульовані проблеми інтерактивного навчання як складової частини інноваційних технологій у педагогічній науці.

Ключові слова: інтерактивні методи навчання, «мозковий штурм», творчі завдання, аналіз історичної ситуації, метод зіткнення поглядів – дискусія, «ажурна пилка», метод проєктів, активізація творчого потенціалу, формування особистості.

В статье охарактеризованы историко – педагогические основы проблемы активизации учебного процесса с помощью интерактивных методов обучения. Определены основные методы, с помощью которых повышается уровень познавательной деятельности студентов. Сформулированы проблемы интерактивного обучения как составляющей части инновационных технологий в педагогической науке.

Ключевые слова: интерактивные методы обучения, «мозговой штурм», творческие задания, анализ исторической ситуации, метод столкновения взглядов – дискуссия, «ажурная пила», метод проектов, активизация творческого потенциала, формирование личности.

The article characterizes the historical and pedagogical principles of solving the problems of education process activation with the help of interactive methods of education. It determines the main methods with the help of which the level of students` cognitive activity is increased. It states the problems of interactive education as the basic part of innovative technologies in pedagogics.

Keywords: interactive teaching methods, «brainstorming» creative tasks, analysis of the historical situation, a method of conflict of views - discussion, «jigsaw» method for projects, catalysing creativity, personality formation.

УДК 37.04

Л.Т. Рябовол
м. Кіровоград, Україна

ПРАВОВЕ ЗНАННЯ ЯК КОМПОНЕНТ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ (ДО ПИТАННЯ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПРАВознавства)

Постановка проблеми. Зміст освіти зумовлюється соціальним досвідом і соціальною культурою, що мають бути засвоєні підростаючими поколіннями. Відповідно, він охоплює такі обов'язкові складові: інформація, яка підлягає засвоєнню, тобто перетворенню в знання; способи діяльності за зразком та досвід їх здійснення; досвід творчої діяльності; досвід емоційно-ціннісного ставлення. Такий підхід дозволяє виокремити у структурі змісту (як системному утворенні) шкільної правової освіти наступні компоненти: *правове знання; способи діяльності за зразком та досвід їх здійснення*, втілений у загальнонавчальних і спеціальних уміннях і навичках; *досвід творчої діяльності*, яка передбачає вміння самостійно переносити раніше засвоєні знання і вміння у нову ситуацію, розуміти нові функції об'єкта, виділяти проблему та знаходити варіанти її вирішення, комбінувати відомі способи діяльності тощо; *досвід емоційно-ціннісного ставлення*, що ґрунтується на знаннях і вміннях особи й полягає у виробленні особистісного ставлення учня до держави і права як предмета правознавства, державно-правової дійсності, передбачає формування правових поглядів, переконань тощо. Компоненти змісту освіти є взаємопов'язаними, кожен з попередніх є обов'язковою умовою функціонування наступних.